

UCHINCHI SINIF O'QUVCHILARIDA IJTIMOIIY TAFAKKURINI FANLARARO MEDIATA'LIM VOSITALARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH METODIKASI

G'aniyeva Gulxayyo Islom qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14513996>

Annotatsiya: Ushbu maqolada mediata'lim texnologiyasi asosida ta'lim sifatini oshirishning imkoniyatlari xususida fikr yuritiladi. Mediata'lim sizga ijdkor bolani tarbiyalash va o'qitish imkonini beradi. Ushbu texnologiyani qo'llashdan maqsad, bir tomondan, moslashuvchanlik, harakatchanlik, izchillik kabi fikrlash fazilatlarini rivojlantirish; boshqa tomondan - qidiruv faoliyati, yangilikka intilish; nutq va ijodiy tasavvurlarini rivojlantirishdir. Maqolada ta'kidlanishicha, O'qituvchining pedagogik mahorati orqali o'quvchilarda mediamadaniyatni shakllantirish ancha samarali ekanligiga alohida urg'u beriladi. Bugungi kunda internet tarmog'idan foydalangan holda ta'lim berish dunyoning rivojlangan davlatlari ta'lim tizimida allaqachon amaliyotga keng tatbiq etilgan. Maktab o'quvchilarida mediamadaniyatni shakllantirish ularni nafaqat ta'lim jarayoniga balki, hayotga har tomonlama tayyorlashda ham muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: o'quvchi, ta'lim, salohiyat, imkoniyat, mediata'lim, mediasavodxonlik, mediamadaniyat, ta'lim, multimedia, mediata'limning maqsadi, pedagogik mahorat, kommunikatsiya.

Hozirgi kunda axborotlarning mazmunini ham, ularni ommaviy axborot tarmoqlari orqali tarqatish usullari va yo'llarini ham nazorat qilish amalda qiyin bo'lib bormoqda. Axborotning bunday aralash-quralashligi ta'sirida o'quvchining mustaqil ravishda tafakkur qilishi muammosi, uning qarashlarini, qadriyatlarini va ideallarini shakllanishi masalalari o'quvchi ongida axborot olamini tartibga solish yo'llarini izlashni, axborot bilan muomala qilishning yangi usul va ko'nikmalari tizimini ishlab chiqish va shakllantirishni taqozo etmoqda. Boz ustiga jahondagi ta'lim amaliyotida bu sohadagi izlanishlar o'tgan asrning 70-yillaridayoq boshlangan va, pedagogika fanida o'ziga xos yo'nalish – mediata'lim paydo bo'lib, shakllanib bormoqda. XXI-asrda jahon miqyosida ta'limning barqaror taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omil sifatida e'tirof etilib, 2030-yilgacha belgilangan Xalqaro ta'lim konsepsiyasida sifatli ta'lim olish va ijodiy qobiliyatni rag'batlantirish dolzarb vazifa sifatida belgilandi¹. Ta'limni globallashtirish va integratsiyalashuv jarayonlariga moslashtirishda rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida o'quvchi yoshlarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning mobil va ta'sirchan modellarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa, ta'lim jarayonida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish va o'quv materiallarini fanlararo aloqadorlik tamoyillari asosida egallashda kasbiy kompetentlikni orttirish muhim ahamiyat hisoblanadi. Mamlakatimizda ta'lim—tarbiya tizimini isloh qilish, ilmiy kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish, iqtidorli yoshlarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda integratsiyalashgan ta'limni keng qamrovda yo'lga qo'yish sohasida keng ko'lamlil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Ta'lim va fan sohasida innovatsiyalarni rivojlantirish, xususan, Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar ma'naviy-axloqiy yo'nalishlarni ham keng rivojlantirishni taqozo qilmoqda. Negaki, bu demokratik, insonparvarlik va jamiyat qurishning muhim omillaridandir. Xalq ta'limi tizimida uzluksizlik yuzaga keldi va u endilikda innovatsion

pedagogik va integratsion ta'lim asosida takomillashtirilmogda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim salohiyatini yuqori darajaga ko'tarish muhim ahamiyat kasb etib, kelajagimizning taraqqiyoti ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich ta'limda ilm olayotgan o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy jihatdan mustahkam tarbiyalanishi, barkamol avlod bo'lib yetishishiga ko'p jihatdan bog'liq. Maktab yoshidagi o'quvchilarni komil inson darajasiga ko'tarishga intilish, ma'naviyat sarchashmalaridan bahramand qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarimizga sodiq qilib tarbiyalash davr talabi. Buning uchun o'qituvchining o'zi ham yetuk pedagogik mahoratga ega bo'lishi, yuksak insoniy fazilatlarini o'zida mujassam etmog'i lozim. Bugungi kunda ta'lim va tarbiyaning ayni paytdagi zamonaviy bosqichida o'qituvchining ishlash tizimi tubdan o'zgarimoqda va pedagogik texnologiyalar, integratsiya va innovatsiyalar amaliyotda keng qo'llanilmoqda.

Xususan, pedagogik amaliyotda fanlararo aloqadorlik asosida ta'lim jarayonida integratsiyalashgan ta'limni takomillashtirish yo'lida sezilarli izlanishlar davom etmoqda. Olib borilayotgan ishlarning foydalilik darajasi tan olingan holda, uning tavsifi belgilab o'tiladi. Integratsiyalashgan dars natijalari o'qituvchilarning ijodiy fanlari rivojida namoyon bo'ladi. Fanlararo integratsiya-bir necha o'quv fanining bir-biriga taalluqli sohalarini ko'rsatish emas, balki integratsiyalab o'qitish orqali o'quvchilarga atrofimizdagi dunyoning yaxlitligi haqida tasavvur berishdir. Bugungi kunga kelib jahondagi mamlakatlarning 70 foizi ta'lim tizimida integrativ xarakterdagi o'quv dasturlari va darsliklardan foydalanib kelmoqda. Har bir mamlakat ayni shu davlatning ta'lim tizimiga qo'yilgan buyurtmaning tabiatidan kelib chiqqan holda integratsiyaning turli darajalarini ishlab chiqqan va joriy qilib kelmoqda. Jumladan, Buyuk Britaniya ta'lim tizimida asosan integrativ fanlar joriy qilingan bo'lsa, Koreya va Shveysariyada integratsiyalashgan fanlar yoki alohida o'quv predmetlari, shuningdek, Avstraliyada integratsiyalashtirilgan fanlar, Yaponiya, Shimoliy Irlandiya, Gong-Kong va Germaniyada ham alohida fanlar, Vengriyada madaniyat yo'nalishidagi o'quv fanlari, inson va tabiat, integrativ fanlar, Niderlandiyada alohida o'quv fanlari, Irlandiyada fan va texnika kabi bloklarda barcha o'quv fanlari mujassamlashtirilgan holda o'qitiladi. Mamlakatimizda ushbu sohada dastlabki qadamlar qo'yilmoqda. Chunonchi, boshlang'ich ta'lim Miliy o'quv dasturida "Ona tili va o'qish savodxonligi", "Matematika", "Tabiiy fanlar", "Texnologiya", "Tarbiya" ta'lim sohalarida belgilab berilgan. O'quvchilarning mantiqiy tafakkurini o'stirish va tahlil qilish, sintezlash, taqqoslash, mavhumlashtirish, umumlashtirishga va shu kabi jarayonlarni bajarishga o'rgatish, oddiy tushunchalarni o'zlashtirishda, o'z mulohazalarini bayon qilishda va xulosalar chiqarishda ularga yordam berish demak. Shunga intilish kerakki, ularning nutqi aniq, izchil va isbotli bo'lsin, integrativ atamalarni qo'llashga asoslansin. Butun o'qitish jarayoni, agar u to'g'ri tashkil etilgan bo'lsa, shu paytning o'zida o'quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilishi lozim. Xususan, mantiqiy metodlar (taqqoslash, tahlil qilish, sintezlash, mavhumlashtirish, aniqlashtirish va umumlashtirishni) fanlararo aloqadorlik mazmunida foydalanish orqali tushunchalar, mulohazalar, muhokamalar ustida ishlash natijasida pedagogik jarayonni boyitadi, yanada mazmunliroq qiladi, o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga, ta'sir darajasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Boshlang'ich sinflarda fanlararo aloqadorlik mazmunida o'qitish ma'lum miqdordagi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida muayyan fikrlash faoliyati amalga oshadi va mantiqiy tafakkur rivoj topadi. Boshlang'ich sinflarda fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yishda o'yin vositasi boshqa hamma o'qitish shakllaridan ustun va samarali hisoblanadi, chunki u o'quvchilarning butun

hayotini, shaxsiy faolligini, mustaqilligini yo'lga qo'yish imkonini beradi. Pedagog o'yinni oqilona boshqarishni, undan ta'lim-tarbiya maqsadlarida foydalanishni o'z oldiga maqsad qilishi zarur.

Integratsiyalashgan darslarning samaradorligini oshirishga oid ta'lim tamoyillari. Hozirgi kunda mamlakatimiz ta'lim tizimida zamonaviy ta'lim texnologiyalarga asoslangan integratsion ta'lim tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, ijtimoiy faol va malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash kabi masalalarni jahon darajasiga chiqarish uchun ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Xususan, ta'lim sohasidagi o'zgarishlar va yuqori samaradorlik, ularning jahon ta'lim talablari bilan mosligi va pedagoglarning kelgusi mehnat faoliyatlarida o'zlashtirgan qobiliyatlari qay darajada amaliyotga tatbiq qilinayotganligiga bog'liq va bu holat ta'limdagi sifat o'zgarishlari ijobiy yangilik kiritish natijasida ta'limda sifat va samaradorlik ta'minlanib, innovatsion-integratsion pedagogik jarayon vujudga kelishini namoyon etadi. Zero, o'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikni turli fan dasturlari, darsliklar mutanosibligini ta'minlovchi didaktik imkoniyat sifatida qabul qilish lozim. Boshlang'ich maktabda integratsion bilimlarni rivojlantirish mazmuniga doir materiallarni tanlash tamoyillari talab etiladi. Bu esa didaktik tamoyillar asosida amalga oshirilishi mumkin.

Shuning uchun didaktik tamoyillarga asoslangan holda, o'quv dasturi materiallariga qo'shimcha qilib fanlararo aloqadorlikni ta'minlash, har bir o'quv materialiga kerakli miqdorda qo'shimcha qilish mumkin. O'quv mashg'ulotlarida uning tizimliliigi va natijaviyligi, nazariy o'quv materiallarining amaliyot bilan bog'liqligi, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'quvchilar tomonidan berilayotgan materiallarni qay darajada o'zlashtira olishiga oid tushunchalar mohiyatini yoritib berishni e'tiborga olish va tahlil qilish lozim. Integratsiyalashgan darslarning samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari quyidagilardan iborat: 1. Ilmiylik tamoyili-o'quv materiallari o'quvchilarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini fanlararo aloqadorlik mazmunida boyitish kelgusi hayoti va kasb tanlashida muhim ahamiyatga ega bo'lishi aniqlanadi. 2. Uzviylik tamoyili - fanlararo aloqadorlik mazmunidagi bilim, ko'nikma va malakalarning o'zaro bog'liqligini nazarda tutib, mazkur o'quv fanlarining o'quv rejadagi o'rnida tavofut borligi aniqlanadi. 3. Izchillik tamoyili -mazkur tamoyil asosida boshlang'ich ta'lim o'quv fanlari mazmunidagi bilim, ko'nikma, malaka va kiritilayotgan o'quv materiallarining ketma-ketligini saqlagan holda, fanlararo aloqadorlikka zamin tayyorlaydigan o'quv materiallari tanlanadi. 4. Ta'lim-tarbiyaning uzviyligi tamoyili-o'quv materiallari mazmuni o'quvchilarga ta'limtarbiya berish orqali ularning tafakkurini rivojlantirish nazarda tutiladi. 5. Ergonomik tamoyili - o'quvchilarning aqliy, yosh fiziologik, psixologik va jismoniy rivojlanishi, tahsil olishda o'quvchilar tomonidan sarf etiladigan energiya nazarda tutilgan holda, o'quv materiallari tanlanadi. Ushbu tamoyil asosida o'quvchilarning aqliy zo'riqishining oldi olinadi. 6. Tushunarlilik tamoyili-fanlararo aloqadorlikka oid saralangan o'quv materiallari o'quvchilarning avval o'zlashtirgan bilim zaxiralariga mos kelishi, integratsion mazmundagi savol-topshiriqlarni bajarishda ulardan foydalanish imkonini beradi. 7. Mantiqiylik tamoyili-fanlararo aloqadorlik mazmunidagi bilim, ko'nikma va malakalar hamda kiritilayotgan o'quv materiallarining bir-birini mantiqan to'ldirishi, o'quvchi o'zlashtirgan bilimlarni rivojlantirishi, o'quvchining bilim zaxiralari asosida fanlararo va fan ichidagi bog'lanishlarni amalga oshirish imkonini berishi zarur.

Tabiiy fanlar yosh o'quvchilarga dunyo kengliklari va tabiat manzaralari borasida to'liq tasavvurlarini shakllantirishga yordam beradi. Bu, ularning fizika va kimyo kabi ko'p qiziq fanlarni o'rganishga rag'batlantiradi. Masalan, yomg'ir haqida o'rganish jarayonida, yosh o'quvchilar yomg'irning biologik tuzilmalarini, fizik xususiyatlarini, qayerda va qanday shaklda hosil bo'lishini (geografik xususiyatlari), yomg'irning Yerdagi o'zgarishlarga olib kelishi, o'simliklar uchun uning foydasi to'g'risida ma'lumotga ega bo'ladi. Bu fan "Atrofimizdagi olam"ni I—II-sinflarda, tabiatshunoslikni III-IV-sinflarda, geografiyani, biologiyani va fizikani alohida fanlar sifatida o'qitadi. Kimyo fanining boshlang'ich tushunchalarini ham o'rganish masalalarda muhim o'rin egallaydi. VII-sinfdan boshlab, biologiya, geografiya, iqtisodiyot, fizika va kimyo alohida fanlar sifatida o'qitiladi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son-Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risidagi qarori. Tabiiy fanlar bo'yicha milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etish INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY.
2. O'zbekistan Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-apreldagi "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida" gi PF-5024-son farmoni. 21-04-2017.
3. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika. - Toshkent: O'qituvchi, -287 b
4. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.Ж., Песталоци И.Г. Педагогическое наследие. -М.: Педагогика,1989. -416 с.
5. G'aniyeva G.I. 3-sinflarda tabiiy fanlarni mediata'lim vositalari asosida o'qitishga doir dars ishlanmalari metodikasi. Uslubiy qo'llanma.-Toshkent-Factor press, 2023.-48 b.
6. G'aniyeva G. I. 3-sinf o'quvchilarida ijtimoiy tafakkurni fanlararo mediata'lim vositalari asosida shakllantirish metodikasi // Inter education & global study. – 2024. – №8. URL.
7. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi “ Boshlang'ich sinf o'quvchilarida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish”. “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў” /Илимий-методикалық журнал 2024 5/2-сан ISSN 2181-7138. Нөкис -2024
8. Abdimannabovna, M. L. (2022). Opportunities for an Interdisciplinary Integrated Approach to Improving the Culture of Environmental Safety. Eurasian Scientific Herald, 7, 7-12.
9. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi and Feruza Hayitova Abdullayevna, “THE ROLE OF PICTURES IN THE FORMATION OF STUDENTS 'CREATIVE ABILITY IN LITERACY LESSONS”, IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 6, no. 4, p. 3, Jul. 2021.